

HÓZSA ÉVA

Regényfónia és irodalomkutatás

THOMKA BEÁTA: REGÉNYTAPASZTALAT
(KORÉLMÉNY, HOVATARTOZÁS, NYELVVÁLTÁS)

Kijárat Kiadó
Budapest, 2018
264 oldal, 3200 Ft

Thomka Beáta kötetének „ívét” a kortárs regények egyre gazdagodó opuszai határozzák meg, kulcsszava pedig a cím-ben szereplő „tapasztalat”, amely a regényolvasói tapasztalat dominanciájára is utal. Az Újvidéki Egyetemről induló, majd pályáját a Pécsi Tudományegyetemen folytató irodalomtudós, kritikus, egyetemi tanár könyve nem előre meghatározott tézis(ek)ből indult ki, mégis rendkívül precíz kötetkompozíció jött létre. A kiadványnak szerzői elő- és utószava (*Előszó, Ívek*), valamint a forrásjegyzék után egy külső látószögből megírt *Utószava* is van. Az utóbbi Kisantal Tamás munkája, aki Joseph Conrad és Vladimir Nabokov hagyományára, végül pedig a vizsgált regények tematikai, poétikai, etikai aktualitására hivatkozik.

Thomka Beáta *Déli témák* című kötetét (Zenta, 2009) a kulturális azonosság problémafelvetésével, a diaszpóra, „a határörvidék spiritualizálása” és a határátlépés előtérbe kerülésének kérdéseivel indította, amelyek a délszláv háborúk következtében rendkívül időszerűvé váltak. A *Regénytapasztalat* ennél tágabb topográfiai, retorikai, korkritikai és diszciplínaközi távlatokat nyit; a jelenleg aktuális „hovatarozás”, kivándorlás, kulturális változás és nyelvváltás szempontjait, valamint az „integrált fikció” és a transzfer kultúra-fogalom dilemmáit (40–41) emeli ki. A „problémakatalógus” tehát egyre bővül, a kortárs regény értelmezőjének időbeli rálátása viszont „szűkös” (249), az irodalomtörténeti perspektíva teszi majd igazán lehetővé az értékelést, a „műfaj-kombinációk” elmélyült kutatását. Thomka Beáta megállapítja: „Az érintett regények témarepertoárja, poétikai-retorikai eszköztára, narratív eljárásai különféle műfaj-kombinációkban érvényesülnek. A száműzetés, menekülés, migráció tematikus eleme gyakran család- és fejlődéstörténeti keretben merül fel, amitől elválaszthatatlan a történelem megélt ta-

pasztalata. Az önértelmezésre igyekvő életrajzi elbeszélések háttérmozzanataként, közvetetten, észrevétlenül historikus panorámák rajzolódnak ki. A származás közegétől, régiójától eltávolodó regényalakok fikcionalizálásában hangsúlyos szerepe van az emlékezetkultúrának. Különös komplexitású az elbeszélők, önéletrajzi figurák azonosságtudatának és új nyelvi identitásteremtésének kérdése is” (250).

A kötetben olvasható regényinterpretációk az életrajzi fikcióváltozatok formai hagyományának paradoxonára, a folytathatóság és folytathatatlanság összetartozására világítanak rá. A feltárt diszkontinuitás nyomán a kutatás a regényekben érvényesülő narratív és nyelvi jelenségekre, társadalmi és lélektani összefüggésekre fókuszál, jó példa erre Elena Ferrante kései poétikájának vizsgálata, a nápolyiság hangsúlyozása, valamint a regényciklusában megnyilvánuló eltérő beszédmódok nyomatékosítása. Ugyancsak kiemelhető Kamel Daoud, az algériai *frankofón* szerző Camus-polémiája (*Új vizsgálat a Meursault-ügyben*), amelynek kötetbeli értelmezése hálózatossá terebélyesedik, kitér az algériai és a franciaországi kiadás nyelvi problémáira, a névtelenség kérdésére, a narratív etikai tényezőkre, a *fikció fikcióval* kezdeményezett dialógusára (134), sőt a magyar újrafordításra is.

A regények kiválasztása és a kiindulópontok variabilitása magával ragadja a könyv befogadóját. Külön figyelmet érdemel az exjugoszláv prózát bevezető Domonkos-féle költészetfelfogás diskurzusa, amelyhez Tolnai Ottó poétikája társul. Thomka Beáta *regény-kötete* hosszasan kitér Domonkos István Svédországból Újvidékre került *Kormányeltörésben* című poémájának (1971) ösztönösen-tudatosan alakított poétikájára, a kiszakadás létmódjának a hetvenes évekig nem tapasztalt közvetítésére. Ez az alapos tanulmányozás nélkülözhetetlen ahhoz, hogy eljuttassa olvasóját az egykori jugoszláv regényírók világirodalomba való belépésének problémájáig. A *Kormányeltörésben* nemcsak a hetvenes évek olvasójának megrendítő olvasmánya volt, hanem a délszláv háborúk idejének egyik leggyakrabban felhangzó vajdasági szövege is lett. A versmondó versenyek szinte himnikus magaslatba emelték, a régió kívül élők ezt kevésbé értették, hiszen ők a poémát inkább irodalomtörténeti értékként kezelték. A Domonkos-versnek szentelt két alfejezet tehát találó fogódzót nyújthatott a regény(értelmezések)ig vezető úton, ugyanakkor kiváló lehetőséget adott az újraolvasásra/újraértelmezésre.

A kötet legkiemelkedőbb részei a „sokszólamú” német irodalom, a „germanofónia” aktuális megközelítésével, a polifón és a virtuális identitás problémájával, az imaginárius hagyományok rizómaszerű alakzatával (42) foglalkoznak. Közismert tény, hogy a Németországban élő magyar, szerb, horvát, bosnyák, török stb. szerző, ha valamennyire meg is őrizte anyanyelvét (esetleg két nyelven publikál), mégis inkább német nyelven ír, alkotásait céltudatosan, választott nyelven, vagyis német nyelven jelenteti meg. Közülük ma már sokan ismert, sőt különböző díjak révén elismert, világirodalmi rangú írók és/vagy fordítók lettek, mint a soprani származású, kétnyelvű Terézia Mora. Thomka Beáta vizsgálata sürítettten utal azokra a kulturális tényezőkre, amelyek a gazdasági, politikai vagy háborús migrációs hullámok következtében jöttek létre. Ilyen jelenségek például a huszadik század hatvanas éveinek Gastarbeiter-áramlata (főként az exjugoszláv és a török vendégmunkások munkavállalása), a nyolcvanas években a marginalizáltak helyzetének alakulása, majd a két Németország újraegyesülése után kialakult szemléletváltás, a kilencvenes évek Exil-kutatásai, a mai bevándorlások politikai és jogi feszültségei stb. Az említett események, traumák és identitásküzdelmek termékenységet és műfaji sokrétúséget/műfaj-kombinációkat váltottak ki. Melin-

da Nadj Abonji nagy sikert aratott *Galambok röppennek föl* című regénye például „svájci, exjugoszláv” Gastarbeierstoryként olvasható (154), amelybe belejátszanak a második világháborús traumák, a titói rendszer gazdasági-ideológiai megpróbáltatásai és az idegenben szocializálódás nehézségei.

A *Regénytapsztalet* irodalmár olvasói nemcsak a kulturális fordulatot, a műfaji kérdések változásait, eredeti és választott nyelv relációját *tapasztalják meg*, hanem a tudományos hozzáállás, az egyes diszciplínák és fogalomtárak átalakulását is végiggondolhatják, például a komparatistikai kutatások („komparatív belülnézet”!) és a fordítástudomány megváltozását, a kortörténet előrelépését. Az irodalmi kölcsönviszonyok és cserefolyamatok hálózatosává váltak, a fikción belüli kulturális „átítatódás” (40) pozíciója megerősödött, ezek az átlényegülések pedig módszertani-szemléletbeli váltásra készítetik az irodalom kutatóit.

TANDORI DEZSŐ FÜVET GYÚJT A MADARAKNAK A TABÁNBAN, 1988
(Kecskeméti Kálmán felvétele)